

**САНАТОРНО-КУРОРТНА ДІЯЛЬНІСТЬ: РИНОК ПОСЛУГ
САНАТОРІЇВ У РЕГІОНАХ УКРАЇНИ**

© Гальків Л. І., Кулиняк І. Я., Гербут М. В., 2017

У статті розкрито сутність санаторно-курортного комплексу. Охарактеризовано специфіку суб'єктів санаторно-курортної діяльності у контексті їхньої зорієнтованості, приналежності, соціально-економічного ефекту, впливу на суміжні сфери, глобальної ролі, підпорядкованості.

Досліджено типологію суб'єктів санаторно-курортної діяльності у чинних нормативно-правових актах. Охарактеризовано відмінність підходів до виокремлення типів санаторно-курортних закладів низкою інституцій України.

За даними статистичного бюлетеня «Коллективні засоби розміщування» сформовано систему показників для оцінювання регіональних ринків послуг санаторіїв. Засобами кластерного аналізу здійснено систематизацію та ранжування регіонів України за станом розвитку ринку послуг санаторіїв у 2016 р. Доведено диспропорційність та асиметричність ринку послуг санаторіїв у регіональному вимірі.

Ключові слова: санаторно-курортна діяльність, санаторії, колективні засоби розміщування, кластерний аналіз, ринок послуг санаторіїв, спеціалізовані засоби розміщування.

L. Halkiv, I. Kulyniak, M. Herbut
Lviv Polytechnic National University,
Management of Organizations Department**HEALTH RESORT ACTIVITY: MARKET OF HEALTH RESORT
SERVICES IN REGIONS OF UKRAINE**

© Halkiv L., Kulyniak I., Herbut M., 2017

The essence of the health resort complex is revealed in the article. Peculiarities of the subjects of health resort activity in the context of their orientation, belonging, socio-economic effect, influence on related areas, global role, and subordination are described.

The typology of subjects of health resort activity in the current normative-legal acts is investigated. The difference in approaches to the selection of types of health resorts by a number of institutions of Ukraine is described.

According to the statistical bulletin «Collective means of placement» a system of indicators for the evaluation of the regional market of health resort services is formed. By using the methods of cluster analysis, the regions of Ukraine are systematized and ranked according to the development of the market of health resort services in 2016. The disproportion and asymmetry of the regional market of health resort services are proved.

Key words: health resort activity, collective accommodation facilities, cluster analysis, market of health resort services, specialized means of placement.

Постановка проблеми

Імперативом зростання середньої тривалості життя українців є вдосконалення функціонування ринку оздоровчо-центричних послуг, чільне місце серед яких посідають ті, що пов'язані із розвитком санаторно-курортної справи в структурі рекреаційної галузі. Соціально-економічна

значущість для суспільства послуг лікувального, профілактичного та реабілітаційного характеру простежується практично у всіх загальнонаціональних програмних документах стратегічного характеру, де йдеться про базові засади життєдайного розвитку нашої країни. У Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року до визначальних умов сталого розвитку таких послуг віднесено концентрацію суспільних ресурсів на пріоритетних завданнях розвитку сфери санаторно-курортного обслуговування, на удосконаленні її нормативно-законодавчої бази, на інтеграції у світовий простір інформаційних потоків і бізнес-процесів цієї сфери. Це зумовлює актуалізацію поліаспектних наукових розвідок у царині санаторно-курортної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Новизна, складність, міждисциплінарний характер управління санаторно-курортним комплексом обґрунтовують, з одного боку, участь в його розробці наукових шкіл і спеціалістів різного профілю, а з іншого, обумовлюють різноманітність поглядів на цю проблематику [1, с. 43]. Її вивченню присвячені новітні публікації Н. Ведмідь та А. Мазаракі, де розглянуто теоретичні положення щодо управління санаторно-курортним комплексом [1]; щодо параметрів розвитку санаторно-курортних і оздоровчих підприємств [2] та їхньої типізації [3]. Серед наукового доробку кафедри менеджменту організацій Львівської політехніки наявні праці, дотичні до цієї проблематики у питаннях іміджу [4], трудового потенціалу [5], ринкової діяльності [6], ресурсного забезпечення [7] підприємств, задіяних у санаторно-курортному комплексі. Прикладні економічні дослідження ринку санаторно-курортних послуг стосуються його податкового регулювання (В. Гуменюк [8]) прогнозування розвитку (Н. Коваленко [9]), поведінки споживачів (С. Войтович [10]). Проте, опрацювання останніх наукових досліджень показало, що регіональний аналіз санаторно-курортної діяльності в Україні здебільшого обмежений оцінюванням на рівні окремих областей країни. Також практично не досліджували комплексно функціонування регіональних ринків послуг санаторіїв за сучасних реалій.

Постановка цілей

Мета статті – виокремити характерні ознаки суб'єктів санаторно-курортної діяльності та дослідити їхню типологію у чинних нормативно-правових актах. В аналітичній частині передбачається виявлення специфіки функціонування регіональних ринків послуг санаторіїв України.

Викладення основного матеріалу

Санаторно-курортний комплекс територіальної суспільної системи розглянуто у контексті соціально орієнтованої індустрії здоров'я, що з'явилася внаслідок географічної спеціалізації галузей. Н. Ведмідь його інтерпретує трояко: «по-перше – самостійна підсистема міжгалузевого рекреаційного комплексу; по-друге – звужуючи цільовий сегмент до туристів, цей комплекс розглядається як підсистема туристично-рекреаційного комплексу; по-третє, міжгалузеве об'єднання підприємств, організацій, установ, у рамках якого виникають економічні та соціальні відносини з виробництва, реалізації та надання відпочивальникам послуг» [1, с. 48]. Стрижневу у санаторно-курортному комплексі посідають суб'єкти господарювання, які продукують послуги, спрямовані на запобігання втратам рекреаційної складової людського капіталу.

Специфіку суб'єктів санаторно-курортної діяльності можна охарактеризувати такими маркерами:

- 1) зорієнтованість: націлені на забезпечення як лікування, так і відпочинку населення;
- 2) природа приналежності: належать і до медицини, і до туризму;
- 3) соціально-економічний ефект: і запобігання втратам людського капіталу, і поповнення бюджету країни;
- 4) вплив на суміжні сфери: проявляється і у прямому ефекті (сприяють як розвитку підприємництва у сфері будівництва, фінансових послуг, продовольства тощо), і в індукованому ефекті (забезпечують доходи місцевим резидентам у формі заробітної плати, дивідендів, орендної плати тощо);
- 5) глобальна роль: сприяють як визнанню особливого значення України у світовому рекреаційному процесі, так і у культурно-історичному розвитку світового суспільства;

б) підпорядкованість продуцентів послуг: вітчизняні санаторно-курортні та оздоровчі підприємства підпорядковуються як Міністерству охорони здоров'я, так і Міністерству економічного розвитку та торгівлі України.

Результати аналізування нормативно-правових актів, представлені у табл. 1, свідчать про неоднозначність виокремлення типів суб'єктів надання санаторно-курортних послуг. Зокрема, Закон України «Про курорти» [11] такими суб'єктами визначає санаторно-курортні заклади, що розташовані на територіях курортів.

Таблиця 1

**Виокремлення суб'єктів продукування санаторно-курортних послуг
у нормативно-правових актах України**

Назви суб'єктів	Нормативно-правовий акт, джерело	Сутнісна характеристика / типи суб'єктів
Санаторно-курортні заклади	Закон України «Про курорти», [11]	Заклади охорони здоров'я, що розташовані на територіях курортів і забезпечують подання громадянам послуг лікувального, профілактичного та реабілітаційного характеру з використанням природних лікувальних ресурсів
	Постанова Кабінету Міністрів України, [12]	Заклади охорони здоров'я, що забезпечують надання громадянам послуг лікувального, профілактичного та реабілітаційного характеру з використанням природних лікувальних ресурсів курортів із застосуванням методів санаторно-курортного лікування
	Наказ Міністерства охорони здоров'я України, [13]	Бальнеологічні лікарні, грязелікарні (у т.ч. дитячі), курортні поліклініки, дитячі оздоровчі центри, міжнародні дитячі медичні центри, санаторії (у т.ч. дитячі, однопрофільні, багатoproфільні, спеціалізовані), санаторії для дітей з батьками, санаторії-профілакторії
Курортно-рекреаційні заклади	Постанова Кабінету Міністрів України, [14]	Санаторії, пансіонати з лікуванням, пансіонати, будинки відпочинку, дитячі оздоровчі табори, туристичні готелі, кемпінги і турбази
Спеціалізовані засоби розміщування	Наказ Держкомстату України, [15]	Санаторії, пансіонати з лікуванням, дитячі заклади оздоровлення цілорічної дії (дитячі центри), санаторії-профілакторії, бальнеологічні, грязе-, бальнеогрязелікарні, будинки/пансіонати/бази відпочинку, оздоровчі заклади 1–2-денного перебування, інші заклади відпочинку (крім турбаз))
	ДСТУ 4268:2003, [16]	Лікувальні та оздоровчі заклади (санаторії, будинки реабілітації, оздоровчі ферми тощо)
Колективні засоби розміщення	ДСТУ 4527:2006, [17]	Бази відпочинку, будинки відпочинку, дитячі табори, курортні готелі, пансіонати, профілакторії, санаторії
Підприємства для відпочинку та оздоровлення	Основи законодавства України про охорону здоров'я, [18]	Будинки відпочинку, пансіонати, туристські бази, інші підприємства, установи і організації, діяльність яких пов'язана з організацією відпочинку населення

Систематизовано авторами за [3, 11–18].

Натомість у Постанові Кабінету Міністрів України від 11.07.2001 р. № 805 [12] йдеться не про розташування, а про використання ресурсів курортів (лікувальних грязей, озокериту, мінеральних та термальних вод, ропи лиманів та озер, природних комплексів із сприятливими для лікування умовами тощо) та застосування фізкультурної, дієто-, фізіотерапії, інших методів санаторно-курортного лікування. Обидва документи констатують, що перелік та напрями спеціалізації санаторно-курортних закладів України затверджуються центральним органом

виконавчої влади з охорони здоров'я. Наказом МОЗ України від 28 жовтня 2002 р. № 385 [13] до санаторно-курортних закладів віднесено бальнеологічні лікарні та грязелікарні, дитячі оздоровчі центри, курортні поліклініки, міжнародні дитячі медичні центри, санаторії, санаторії-профілакторії.

Згідно з оновленим законодавством України про охорону здоров'я [18], суб'єкти продукування санаторно-курортних послуг позиціонуються як підприємства для відпочинку та оздоровлення. Тут у терміні «лікувально-профілактична допомога» перше слово замінено на слово «медична», а медичне обслуговування населення (надання медичних послуг) визначається необхідною передумовою діяльності санаторно-курортних закладів.

У статистичному бюлетені «Колективні засоби розміщування» виокремлено «Спеціалізовані засоби розміщування», де інформація оприлюднюється за десятьма позиціями (1 – санаторії; 2 – дитячі санаторії; 3 – пансіонати з лікуванням; 4 – дитячі заклади оздоровлення цілорічної дії, дитячі центри; 5 – санаторії-профілакторії; 6 – бальнеологічні лікарні, грязелікарні, бальнеогрязелікарні (зокрема і дитячі); 7 – будинки відпочинку; 8 – пансіонати відпочинку; 9 – бази відпочинку, інші заклади відпочинку (крім турбаз); 10 – оздоровчі заклади 1–2 денного перебування).

ДСТУ 4527:2006 [17] виділення спеціалізованих засобів не містить. Він оперує терміном «засоби розміщення», подаючи їх загальний перелік за тридцять однією позицією. Водночас ДСТУ 4268:2003 [16] за аналогією до Держстату України послуговується терміном «засоби розміщування», виокремлює підгрупу спеціалізованих засобів у складі колективних засобів, а до типу «оздоровчі засоби розміщування» відносить лікувальні та оздоровчі заклади.

У цьому дослідженні обмежимось аналізом діяльності санаторіїв на рівні регіонів України, скориставшись інструментарієм кластерного аналізу. Методологічні засади застосування цього інструментарію та результати його практичної апробації на прикладі суб'єктів туристичного бізнесу регіонів України висвітлено у монографії «Стратегічні напрями розвитку рекреації у туристичній діяльності та її вплив на соціально-економічний стан західного регіону України» [19]. Початковий етап кластерного аналізу передбачає формування вхідного масиву даних.

На основі опрацювання даних статистичного бюлетеня «Колективні засоби розміщування» за 2016 рік сформовано систему показників-стимуляторів, об'єднаних у п'ять блоків (табл. 2).

Таблиця 2

Система показників аналізування діяльності санаторіїв у регіонах України

Підсистеми показників	Показники	Од. виміру
1. Інфраструктури	чисельність	од.
	загальна площа	м. кв
	кількість ліжок (місць)	од
2. Трудового потенціалу	кількість штатних працівників	осіб
	кількість лікарів	осіб
	кількість середнього медичного персоналу	осіб
3. Господарської діяльності	доходи від наданих послуг	тис. грн
	обслуговано приїжджих	осіб
	використання місткості	%
	кількість проведених ліжко-днів	од.
4. Соціальної ролі	обслуговано постраждалих внаслідок аварії на ЧАЕС	осіб
	обслуговано дітей	осіб
5. Зовнішньоекономічної ролі	обслуговано іноземців	осіб
	фактично проведені ліжко-дні іноземцями	од.

Джерело: власна розробка авторів.

Унаслідок стандартизації досліджуваної системи показників за середнім квадратичним відхиленням отримано матрицю розміром 25×14 нормованих значень спостережень. На основі

значень останньої визначено евклідову відстань регіонів до центру, яка позиціонується нами як інтегральна оцінка розвитку регіонального ринку послуг санаторіїв.

На рис. 1 представлено ранжування регіонів України у спадному порядку за результатами інтегрального оцінювання розвитку ринку послуг санаторіїв (Львівська – С_12; Одеська – С_14; Запорізька – С_7; Херсонська – С_20; Вінницька – С_1; Дніпропетровська – С_3; Полтавська – С_15; Луганська – С_11; Закарпатська – С_6; Київська – С_9; Кіровоградська – С_10; Харківська – С_19; Миколаївська – С_13; Хмельницька – С_21; Черкаська – С_22; Чернівецька – С_23; Івано-Франківська – С_8; Тернопільська – С_18; Волинська – С_2; Донецька – С_4; Рівненська – С_16; Житомирська – С_5; Сумська – С_17; Чернігівська – С_24; м. Київ – С_25). Тут також візуалізовано осереднені нормовані значення за кожною підсистемою показників у регіонах.

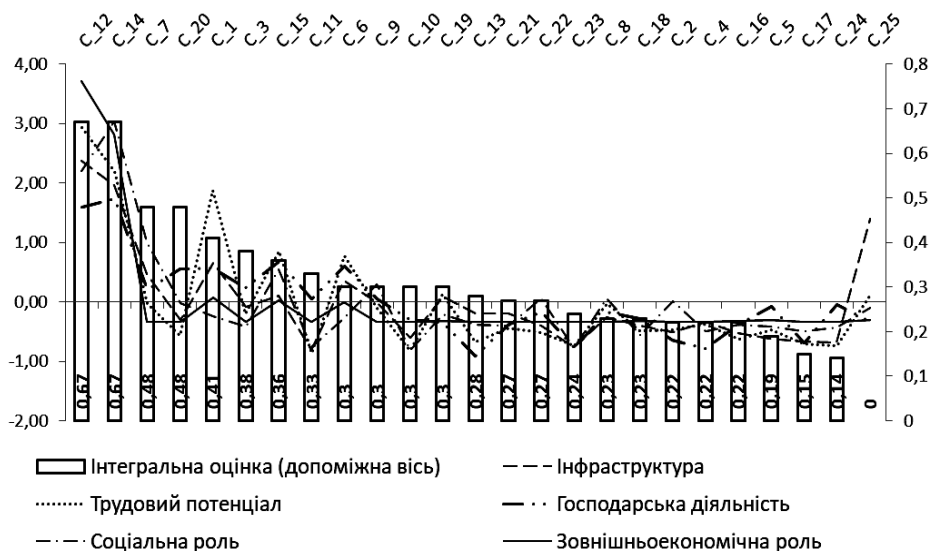
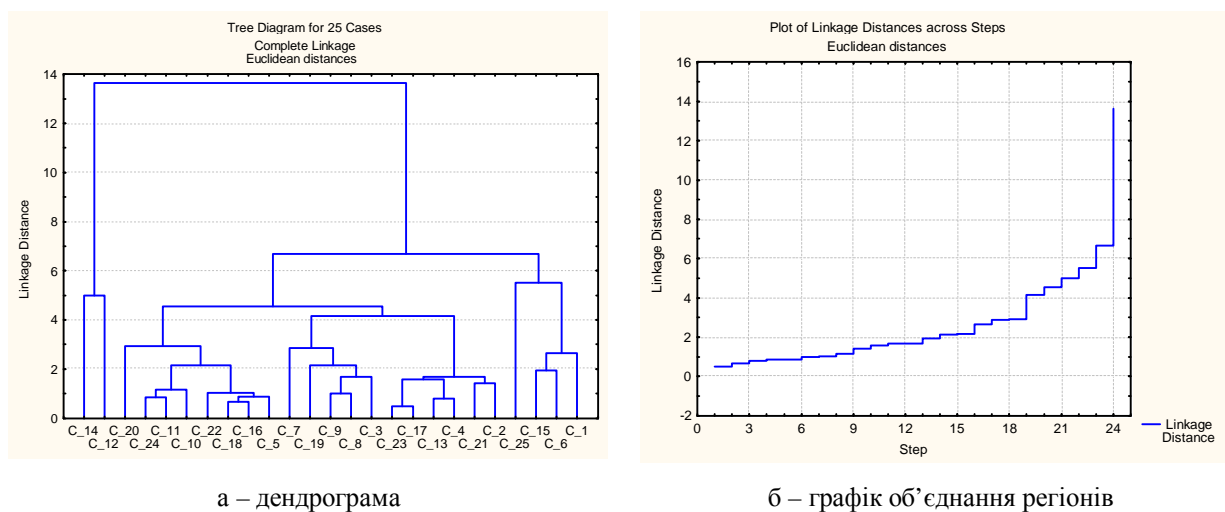

Рис. 1. Осереднені нормовані значення за блоками показників та інтегральні оцінки розвитку ринку послуг санаторіїв у регіонах України, 2016 р.

Джерело: побудовано на основі власних розрахунків авторів

Застосування комп'ютерної програми Statistica дозволило наочно представити склад та кількість кластерів (рис. 2).

а – дендрограма

б – графік об'єднання регіонів

Рис. 2. Результати кластерного аналізу розвитку ринку послуг санаторіїв в регіонах України, 2016 р.

Джерело: побудовано на основі власних розрахунків авторів

Дані рис. 2, б вказують, що із 19-го кроку об'єднання розпочинається групування несхожих об'єктів. Тому доцільно виділяти шість кластерів (25 – 19 = 6).

У перший кластер потрапляють дві області (Львівська і Одеська). Місткість кластерів збільшується зі збільшенням їхнього порядкового номера (табл. 3). При цьому, якщо на другий і третій кластер припадає 4,0 % і 12,0 % регіонів країни відповідно, то частка двох останніх кластерів становить 60 %.

Таблиця 3

Розподіл регіонів України по кластерах за рівнем розвитку ринку послуг санаторіїв, 2016 р.

Номери кластерів	Кількість регіонів у кластері	Регіони України
1	2	Львівська обл., Одеська обл.
2	1	м. Київ
3	3	Вінницька обл., Закарпатська обл., Полтавська обл.
4	4	Запорізька обл., Івано-Франківська обл., Київська обл., Харківська обл.
5	7	Волинська обл., Донецька обл., Миколаївська обл., Рівненська обл., Сумська обл., Хмельницька обл., Чернівецька обл.
6	8	Дніпропетровська обл., Житомирська обл., Кіровоградська обл., Луганська обл., Тернопільська обл., Херсонська обл., Черкаська обл., Чернігівська обл.

Джерело: власна розробка авторів.

Оцифрувавши отримані кластери порядковими рангами, визначено середній порядковий ранг регіонального розвитку ринку послуг санаторіїв:

$$(6 \times 2 + 5 \times 1 + 4 \times 3 + 3 \times 4 + 2 \times 7 + 1 \times 8) / 25 = 2,25.$$

Середній центрований ранг у цьому випадку становить:

$$2,25 - \frac{1+6}{2} = -0,98.$$

Від'ємне значення середнього центрованого рангу свідчить про те, що узагальнена оцінка регіонального розвитку послуг санаторіїв України у 2016 р. загалом є негативною.

Для оцінювання асиметричності регіонального розвитку ринку послуг санаторіїв розраховано квадратичний коефіцієнт варіації. Його значення тільки за коефіцієнтом використання місткості санаторіїв (25,3 %) не перевищує критичного рівня. У межах від 72,5 % до 97,9 % квадратичний коефіцієнт варіації лежить для трьох показників: кількість санаторіїв; кількість дітей у віці 0–17 років, що перебували у санаторіях; середньооблікова кількість штатних працівників у санаторіях. За іншими показниками варіація ще суттєвіша. Це дозволяє зробити висновок, що сукупність регіонів України за індивідуальними показниками розвитку ринку послуг санаторіїв є неоднорідною, а середні значеннями цих показників по Україні є нетиповими. Відтак, оперування середніми значеннями для характеристики типового регіонального розвитку ринку санаторних послуг є некоректним.

Аналізуючи територіальну диспропорційність показників інфраструктури, зауважимо, що відрив Львівської та Одеської областей за часткою окремих показників (кількість – 13,6 % та 10,0 %; загальна площа – 11,5 % та 9,9 %; кількість ліжок (місць) – 16,8 % та 17,7 % відповідно) пояснюється розвинутою мережею санаторіїв в усталених рекреаційних зонах. Адже саме природні ресурси – клімат, мінеральні води, лікувальні грязі тощо – у поєднанні з морським купанням, сонцелікуванням, дієтотерапією, фізіотерапією, медикаментозним лікуванням та іншими заходами є визначальними у лікувально-профілактичній роботі санаторіїв. Натомість за значень показників кількості і місткості санаторіїв на рівні 3,6 % у столиці, тут сконцентровано 37,5 % від загальної площі цих закладів країни і 17,4 % – від житлової площі. При цьому, частка м. Києва за показниками підсистем, що характеризують трудовий потенціал, господарську діяльність і соціальну роль варіює у межах від 3,2 % (обслуговано дітей) до 5,0 % (кількість лікарів), а за

блоком показників, пов'язаних із наданням послуг іноземцям, – від 0,2 % (фактично проведені ліжко-дні іноземцями) до 0,3 % (обслуговано іноземців). Тобто для столиці характерна концентрація надмірно крупних за територією санаторіїв, зорієнтованих на обслуговування вузького кола осіб, головним чином, дорослого населення.

Висновки

Вітчизняні суб'єкти санаторно-курортної діяльності характеризуються забезпеченням лікування і відпочинку населення; приналежністю до медицини і до туризму; продукуванням соціальних і економічних ефектів; прямим та опосередкованим впливом на суміжні сфери; сприянням визнання популяризації України у глобальному рекреаційному процесі й у культурно-історичному розвитку. Чинна нормативно-правова база оперує неоднозначною типологією суб'єктів надання санаторно-курортних послуг.

У процесі аналізування діяльності санаторіїв у регіонах України виявлено, що чинники її активізації передусім визначаються природно-рекреаційним потенціалом територій. Застосування статистичного інструментарію дозволило виокремити шість кластерів за рівнем розвитку ринку санаторних послуг: I – Львівська і Одеська обл., II – м. Київ; III – Вінницька, Закарпатська, Полтавська обл., IV – Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Харківська обл.; V – Волинська, Донецька, Миколаївська, Рівненська, Сумська, Хмельницька, Чернівецька обл.; VI – Дніпропетровська, Житомирська, Кіровоградська, Луганська, Тернопільська, Херсонська, Черкаська, Чернігівська). Загалом ринку послуг санаторіїв у регіональному зрізі притаманні диспропорційність, асиметричність і неоднорідність.

Перспективи подальших досліджень

Санаторно-курортний комплекс як соціально орієнтована індустрія здоров'я та рушій економічного потенціалу регіонів вимагає подальших спеціалізованих і міждисциплінарних досліджень. У цьому контексті доцільні наукові роботи теоретичного характеру, які стосуватимуться уніфікації типології суб'єктів санаторно-курортної і оздоровчої діяльності, обґрунтування системи індикаторів їхньої соціально-економічної безпеки, адаптування методик оцінювання регіональної ефективності. Також окрему нішу слід приділити розробкам, які стосуватимуться практичних аспектів управління санаторно-курортним комплексом України.

1. Ведмідь Н. Санаторно-курортний комплекс як системний об'єкт наукового пізнання / Н. Ведмідь // Зб. наук. пр. Черкаського державного технологічного ун-ту. Сер. : Економічні науки. – 2014. – Вип. 36(1.2). – С. 43–51. 2. Мазаракі А. А. Санаторно-курортні та оздоровчі підприємства: структурні параметри розвитку / А. А. Мазаракі, Н. І. Ведмідь // Економіка розвитку. – 2013. – № 3. – С. 51–55. 3. Ведмідь Н. Методологічні основи типізації суб'єктів санаторно-курортної діяльності / Н. Ведмідь // Вісник КНТЕУ. – 2012. – № 6. – С. 72–83. 4. Карий О. І. Імідж, бренд та репутація: їх взаємозв'язок і вплив на розвиток територій, організацій та окремих осіб / О. І. Карий, О. Ю. Трач // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2011. – № 706 : Логістика. – С. 182–187. 5. Галаз Л. В. Механізм удосконалення формування трудового потенціалу підприємства / Л. В. Галаз // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. Випуск № 6. – 2010. – С. 266–269. 6. Крамченко Л. І. Статистика ринку товарів і послуг: [навч. посібник]. – 2-ге вид., виправл. та доп. / Л. І. Крамченко. – Львів: Новий Світ–2000, 2007. – 296 с. 7. Чухрай Н. І. Оцінювання рівня ресурсного забезпечення розвитку машинобудівних підприємств Львівщини / Н. І. Чухрай, І. Я. Кулиняк, Л. Р. Прийма // Актуальні проблеми економіки: Науковий економічний журнал. – К.: ВНЗ «Національна академія управління», 2015. – № 12 (174). – С. 203–212. 8. Гуменюк В. В. Тенденції податкового регулювання ринку санаторно-курортних послуг в Україні / В. В. Гуменюк // Економіка розвитку. – 2014. – № 3. – С. 18–24. 9. Коваленко Н. Прогнозування розвитку санаторно-курортної діяльності в Україні / Н. Коваленко // Схід. – 2015. – № 8. – С. 25–29. 10. Войтович С. Я. Особливості дослідження та про-

яву поведінки споживачів санаторно-курортних послуг /С.Я. Войтович // Торгівля, комерція, підприємство. – 2014. – Вип. 17. – С. 75–78. 11. Про курорти : Закон України (із змін., внес. згідно із Законом № 3370–IV (3370–15) від 19 січ. 2006 р., ВВР, 2006, № 22, ст. 184) [Електронний ресурс] // Сайт «Законодавство України». – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/>. 12. Постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2001 № 805 «Про затвердження Загального положення про санаторно-курортний заклад». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>. 13. Про затвердження переліків закладів охорони здоров'я, лікарських, провізорських посад та посад молодших спеціалістів з фармацевтичною освітою у закладах охорони здоров'я Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 28 жовт. 2002 р. № 385 [Електронний ресурс] // сайт «Законодавство України». – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>. 14. Про Комплексну програму соціально-економічного розвитку Великої Ялти як курорту загальнодержавного значення. Постанова Кабінету Міністрів України від 18 вересня 2001 р. № 1206 // сайт «Законодавство України». – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>. 15. Наказ Держкомстату від 14 груд. 2011 р. № 345 [Електронний ресурс] // Сайт «Законодавство України». – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>. 16. Послуги туристичні. Засоби розміщування. Загальні вимоги: Національний стандарт України (ДСТУ 4268:2003) [Електронний ресурс] // Сайт «Законодавство України». – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>. 17. Послуги туристичні. Засоби розміщення. Терміни та визначення: Національний стандарт України (ДСТУ 4527:2006) [Електронний ресурс] // Сайт «Законодавство України». – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>. 18. Основи законодавства України про охорону здоров'я Закон України (зі змін., внес. згідно із Законами № 5036–VI (5036–17) від 4 лип. 2012 р.) [Електронний ресурс] // Сайт «Законодавство України». – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>. 19. Гальків Л. І. Статистичне оцінювання розвитку туристичного бізнесу в областях Західної України / Л. І. Гальків, І. Я. Кулиняк // Стратегічні напрями розвитку рекреації у туристичній діяльності та її вплив на соціально-економічний стан західного регіону України: монографія / [за ред. О. І. Скаска]. – Львів : Растр–7, 2017. – 172 с. – С. 59–94.

1. Vedmid, N. (2014). *Sanatorno-kurortnyi kompleks yak systemnyi ob'iekt naukovoho piznannia [Health-and-resort complex as a system object of scientific knowledge]*. Zbirnyk naukovykh prats Cherkaskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Serii: Ekonomichni nauky. – Collection of scientific works of Cherkasy State Technological University. Series: Economic Sciences, 36(1.2). pp. 43–51. 2. Mazaraki, A.A., & Vedmid, N.I. (2013). *Sanatorno-kurortni ta ozdorovchi pidpriemstva: strukturni parametry rozvytku [Health-resort and health-improving enterprises: structural parameters of development]*. *Ekonomika rozvytku. – Economics of development*, 3. pp. 51–55. 3. Vedmid, N. (2012). *Metodolohichni osnovy typizatsii sub'iektiv sanatorno-kurortnoi diialnosti [Methodological bases of typification of health-resort activity subjects]*. *Visnyk KNTEU. – Bulletin of the KNTEU*, 6. pp. 72–83. 4. Karyi, O. I. & Trach, O. Yu. (2011). *Imidzh, brend ta reputatsiia: yikh vzaiemozvy'iazok i vplyv na rozvytok terytorii, orhanizatsii ta okremykh osib [Image, brand and reputation: their interconnection and influence on the development of territories, organizations and individuals]*. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politehnika» «Lohistyka».* – *Bulletin of Lviv Polytechnic National University «Logistics»*, 706. pp. 182–187. 5. Halaz L. V. (2010). *Mekhanizm udoskonalennia formuvannia trudovoho potentsialu pidpriemstva [Mechanism for improving the formation of the labor potential of the enterprise]*. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky. – Bulletin of the Khmelnytsky National University. Economic sciences*, 6. pp. 266–269. 6. Kramchenko L. I. (2007). *Statystyka rynku tovariv i posluh [Market statistics of goods and services]*. Lviv: Novyi Svit-2000. 296 p. 7. Chukhrai, N. I., Kulyniak, I. Ya., & Pryima, L. R. (2015). *Otsiniuvannia rivnia resursnoho zabezpechennia rozvytku mashynobudivnykh pidpriemstv Lvivshchyny [Assessment of the level of resource support for the development of machine-building enterprises in Lviv region]*. *Aktualni problemy ekonomiky: Naukovyi ekonomichni zhurnal. – Actual problems of economics: Scientific Economic Journal*, 12 (174), K.: VNZ «Natsionalna akademiia upravlinnia», pp. 203–212. 8. Humeniuk, V. V. (2014). *Tendentsii podatkovoho*

rehuliuвання ринку санаторно–курортних послуг в Україні [Trends in tax regulation of health and resort services market in Ukraine]. *Ekonomika rozvytku. – Economics of development*, 3. pp. 18–24.

9. Kovalenko, N. (2015). Prohnozuvannya rozvytku sanatorno–kurortnoi diialnosti v Ukraini [Prediction of the development of health and resort activity in Ukraine]. *Skhid. – East*, 8. pp. 25–29.

10. Voitovych, S. Ya. (2014). Osoblyvosti doslidzhennia ta proiavu povedinky spozhyvachiv sanatorno-kurortnykh posluh [Features of research and behavior of consumers of health and resort services]. *Torhivlia, komertsiiia, pidpriemnytstvo. – Trade, commerce, entrepreneurship*, 17. pp. 75–78.

11. Zakon Ukrainy «Pro kurorty» [The Law of Ukraine «On Resorts»]. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/>.

12. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro zatverdzhennia Zahalnoho polozhennia pro sanatorno-kurortnyi zaklad» [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On Approval of the General Provisions on the Sanatorium and Resort»]. Retrieved from: <http://zakon4.rada.gov.ua>.

13. Nakaz Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy «Pro zatverdzhennia perelikiv zakladiv okhorony zdorovia, likarskykh, provizorskykh posad ta posad molodshykh spetsialistiv z farmatsevychnoiu osvitoiu u zakladakh okhorony zdorovia» [Order of the Ministry of Health of Ukraine «On Approval of the Lists of Health Care Institutions, Medicines, Pharmacist Positions and Postgraduates with Pharmaceutical Education in Health Care Institutions»]. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

14. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy “Pro Kompleksnu prohramu sotsialno-ekonomichnoho rozvytku Velykoi Yalty yak kurortu zahalnodержavnogo znachennia” [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «On Integrated Program of Socio-Economic Development of Great Yalta as a Resort of National Importance»]. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

15. Nakaz Derzhstatu vid 14 hrud. 2011 r. № 345 [The order of the State Statistics Committee of December 14, 2011]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

16. Posluhy turystychni. Zasoby rozmishchuvannia. Zahalni vymohy: Natsionalnyi standart Ukrainy (DSTU 4268:2003) [Touristic services. Accommodation facilities. General requirements: National Standard of Ukraine]. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

17. Posluhy turystychni. Zasoby rozmishchennia. Terminy ta vyznachennia: Natsionalnyi standart Ukrainy (DSTU 4527:2006) [Touristic services. Accommodation facilities. Terms and definitions: National Standard of Ukraine]. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

18. Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro okhoronu zdorov'ia Zakon Ukrainy [Fundamentals of Ukrainian Health Legislation Law of Ukraine]. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

19. Halkiv, L. I., & Kulyniak, I. Ya. (2017). Statystychni otsiniuvannia rozvytku turystychnoho biznesu v oblastiakh Zakhidnoi Ukrainy [Statistical evaluation of tourism business development in the regions of Western Ukraine]. *Stratehichni napriamy rozvytku rekreatsii u turystychnii diialnosti ta yii vplyv na sotsialno-ekonomichnyi stan zakhidnoho rehionu Ukrainy – Strategic directions of development of recreation in tourism activity and its influence on the socio-economic status of the western region of Ukraine*, Lviv: Rastr–7, pp. 59–94.